

Rozhovor s Martinem Klapetkem: „Islám v současnosti jsou sekty 90. let“

Tomáš Janků, UP FF, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
e-mail: janku85@gmail.com

Rozhovor se uskutečnil 16. 11. 2016 v Brně na půdě Masarykovy univerzity v kavárně Krmítko.

Tomáš Janků: Martine, jsi odborným pracovníkem na Katedře filosofie a religionistiky na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích a v rámci své vědeckovýzkumné činnosti se zabýváš islámem v západní Evropě, lidovou religiozitou s důrazem na poutnictví a také postavením náboženství v pluralitní společnosti. Zapomněl jsem na něco? Když jsme spolu naposledy mluvili¹, zmiňoval jsi i svůj vzrůstající zájem o moderní sakrální architekturu, a to především v souvislosti s islámem v západní Evropě. O co se přesně jedná?

Martin Klapetek: Informoval ses velmi dobře. Výčet, který jsi nastínil, přesně popisuje oblasti mého odborného zaměření. V současné době opravdu zesiluje můj zájem o moderní sakrální architekturu v Evropě. Konkrétně se jedná o výstavbu mešit v druhé polovině 20. století a v současnosti a zároveň o vztah k těm mešitám jako takovým. Vnímám je jako multifunkční prostor, nejenom náboženský, ale mající i další roviny – vzdělávací funkce, volnočasové funkce, svého druhu sociální práci a podobně. Což je velmi zajímavé a je zdrojem inspirace také pro jiné náboženské systémy, třeba pro židovství a pro křesťanství v současném Německu. Souvisí s tím vlna otázek tykající se sakrální architektury, výzdob interiéru a podob exteriérů. Další moje velké téma, které v poslední době rozvíjím, je zřizování speciálních oddělení pro muslimy na komunálních hřbitovech. K tomu dochází hlavně v případě Německa. Vedle toho existují speciální islámské hřbitovy, které jsou budovány v současném Rakousku. To je téma, které jsem v posledních letech zpracovával jak v rámci svého výzkumu, tak v rámci publikační činnosti.

Tomáš Janků: Ve vztahu k tématu muslimských hřbitovů jsi publikoval příspěvek v kolektivní monografii *Smrt, hroby a záhroby v islámu: Poslední věci člověka pohledem muslimských pramenů* (Ostřanský et al., 2014). Můžeme očekávat i Tvou samostatnou publikaci na toto téma?

Martin Klapetek: Toto téma je součástí projektu realizovaného s podporou GA ČR, který je na tři roky a letos končí.² Projekt je pod Orientálním ústavem AV ČR a na starosti ho má vedoucí tohoto ústavu doktor Beránek. Pracuje tam například doktor Ostřanský, doktor Melčák, doktor Ťupek, docent Dan Boušek a moje

¹ Rozhovor proběhl v roce 2013 pro výzkumné účely.

² Rozhovor pro časopis *Sacra* proběhl v roce 2016.

malíčkovost. Je to poměrně široce rozkročený výzkum. Já jsem v projektu nejmladší a věnuji se v něm především současnosti – jinak se většinou ten výzkum týká témat ze středověku nebo z novověku. V roce 2014 byla hlavním výstupem Tebou zmíněná kolektivní monografie, která vyšla v nakladatelství Academia. Překládaly se tam různé muslimské prameny a já jsem překládal speciální příručku, kterou vydala jedna z největších tureckých organizací v Německu pro svoje věřící. Vedle toho vzniklo také několik článků. Nedávno mi vyšel článek v *Novém Orientu*, kde se specializují na muslimské náhrobky v Německu. Dále by mi měl vyjít text v Krakově na krakovské religionistice, který je komparativní a věnuje se zmíněné problematice hřbitovů v Německu a Rakousku.³

Tomáš Janků: Co přesně sleduješ v rámci problematiky těch hřbitovů?

Martin Klapetek: Tento výzkum byl realizován v průběhu tří let. Nejprve jsem se zaměřil na Německo a Rakousko, potom na Švýcarsko. Vytipoval jsem si zajímavé příklady řešení konkrétních problémů spojených s islámským ritem v nemuslimské společnosti. Například z Německa to byl Kolín nad Rýnem, Cáchy, Frankfurt nad Mohanem a několikrát Berlín.

Tomáš Janků: Takže jsi hodně cestoval.

Martin Klapetek: Cestoval jsem, navštívil jsem univerzity, pracoval jsem v knihovně, ale především jsem jezdil na ty hřbitovy. Ještě mi chybí Hamburg a Mnichov. Tyto dvě lokality zatím zpracované nemám a bude potřeba je výhledově dodělat. Má práce je založena na kritické reflexi dosavadní odborné literatury, která vyšla. Bohužel zatím existují publikace zaměřené na lokální nebo národní kontext, ale nepřesahují rovinu německojazyčných zemí. Tento přesah je to nové, co do toho vnáším já. Většinou je to o tom, že zmapují situaci, jak daný hřbitov vypadá, jaké náhrobky tam člověk může nalézt, jaké je prostorové rozvržení toho hřbitova. Jsem v kontaktu se správou hřbitova a v další fázi na to bude navazovat analýza hřbitovních řádů a podobně. Témata, která z toho postupně vycházejí, se vztahují k otázkám vytyčení hřbitovního pole s ohledem na vnitřní diferenciaci islámu. Tedy k otázkám, zda být pohřben mezi muslimy, co to vlastně znamená, jestli to musí být všechno sunnitští Turci nebo jestli mohou být i z jiných proudů. To je docela zajímavý problém. Potom věci týkající se specifických skupin lidí, kteří jsou pohřbíváni v Německu, jako například děti a novorozenci. A potom jsou to věci, které se týkají architektonické stránky, například výstavba budov, které jsou určeny ke společné modlitbě za mrtvé, k rituálnímu omývání a podobně. To je příklad většinou Rakouska, které je v tomto ohledu mnohem dál.

Tomáš Janků: To je poměrně zajímavé...

Martin Klapetek: Má to svoje výhody. Hřbitov neodmlouvá, hřbitov nechodí popředu na schůzky, hřbitov prostě neříká: „teď na tebe nemám čas.“

³ V době publikace rozhovoru již vyšly oba články (Klapetek 2016; Klapetek 2017).

Tomáš Janků: Obecně se věnuješ především islámu v německy hovořících zemích. Na druhou stranu ale žiješ a pracuješ v ČR, takže určitě sleduješ i situaci zde. Jak ji hodnotíš?

Martin Klapetek: V současné době, na rozdíl od našeho posledního setkání, na které jsem v posledních měsících několikrát vzpomínal, už nemůžu říci, že se představitelé státní moci chovají k muslimské komunitě korektně. To, co jsem řekl minule, neplatí. Bylo to před tím naprosto ostudným extempore, kterým byl zásah v pražských mešitách během pátečních modliteb⁴ realizovaný s cílem, aby byly zajištěny knihy a zadržen člověk, který zajistil překlad a distribuci knihy, která byla veřejně přístupná ve všech knihovnách. Dokonce i v mé knihovně. Dala se koupit na internetu, a toho člověka bylo možné v jeho kanceláři najít kdykoliv během týdne. Tohle osobně považuji za naprosto skandální záležitost. Jiná věc je pak průběh samotného soudního řízení s doktorem Sáňkou⁵. Je docela zajímavé sledovat to, jakým způsobem už i samotné vypracování odborných posudků, které byly pro obžalobu a pro obhajobu, vnitřně odpovídá určitým tenzím uvnitř současné české orientalistiky. Pokud se týká současné české společnosti a tématu islámu, o těchto věcech často diskutují nejen se svými studenty na Jihočeské univerzitě, ale především se studenty na středních školách. To je podle mého názoru velice důležité pro formování názorů budoucích voličů. Vidím při tom jednu věc. Když se mě ptají na to, jak vnímám současnou situaci a jak vidím budoucnost, tak většinou říkám, že pokud některé ty výstřelky, ať už verbální nebo reálné, jsou součástí opravdu okrajových hnutí – nemusím je zde popisovat a říkat jejich jména, neb se mění co měsíc –, tak dobře, to je srozumitelné a jaksi postižitelné. Avšak ve chvíli, kdy se nenávisť vůči konkrétní náboženské skupině stává součástí slovníku naprosté většiny běžných politických stran, tak to je podle mého názoru problém. Současná Česká republika si vlivem toho, jak zvládla tzv. uprchlickou krizi restriktivním způsobem, užívá své období, kdy hovoří o uprchlících, aniž by nějakého potkala. Do budoucna tedy předpokládám, že potom, co se přeskupí ta islamokritická scéna, abych byl politicky korektní, se otevrou další kauzy, které má západní Evropa již dávno vyřešené, ale česká realita si tím musí projít. Reaguji tady třeba na nedávné soudní řízení ohledně šátků⁶, které se v poslední době objevuje a které je takovým řeckneme až hysterickým dozvukem něčeho, co si prostě Češi touží prožít. Potřebují svůj problém. Tak jako se šátkem potřebují svůj problém s mešitou, a pokud ten problém nepřichází, žádný není, tak se prostě vyrobí.

Tomáš Janků: A myslíš si, že tato situace v České republice je něčím specifická? Liší se třeba ve srovnání s okolními zeměmi, jako je Maďarsko, Polsko, Slovensko, nebo německy mluvící země?

Martin Klapetek: Situace u nás je specifická, protože nemáme přímou zkušenost s nějakou kompaktní komunitou a historií, kterou ta kompaktní komunita nese. V Polsku je samozřejmě v současné době několik mešit, ale vedle určitých výstřelků

⁴ Více o zásahu v mešitách viz Topinka (2016: 28–30).

⁵ Bývalý předseda muslimské obce v Praze.

⁶ Více o tzv. šátkových aférách Topinka (2016: 26–28).

a problémů, které s sebou přinesli v 90. letech a později především Čechenci, jejichž integrace byla problém, tak je tam pořád určitá kompaktní a jasně vymezená národnostní skupina Tatarů, která je nositelkou té historické tradice. Když člověk vidí mešity a hřbitovy v Bohonikách a v Krušnianech, tak vidí reálné artefakty té historie jako takové, lidí, kteří bránili Polsko před ruskou armádou. Ale v současné době jsou v Polsku stejné mešity a stejné hřbitovy napadány vandaly a jsou po nich stříkány nápisy „Prasata, táhněte pryč“ a podobně, takže ta situace v Česku je samozřejmě odlišná. U nás takové ty až hysterické reakce vůbec na pojem islám a všechno, co se kolem toho točí, jak virtuálně, tak i reálně, odpovídají tomu, že my máme zásadní problém s definicí minorit a vymezením se vůči těm minoritám. Ať jsou to Němci, ať to byli Židé, ať to byly jiné skupiny. Jakmile se tady objeví opravdu kompaktní skupina, jasně definovatelná, která je nositelkou určitých tradic a určité historie, tak ten problém nastupuje. Na druhou stranu, možná je to varianta něčeho, co orientalistika dávno zná, a to klasické klišé orientalismu.

Tomáš Janků: Můžeme tedy říci, že v české společnosti panuje určitý strach z islámu?

Martin Klapetek: V české společnosti panuje strach z obrazu islámu, který je vytvářen různými aktéry. V této souvislosti musím upozornit na práci doktora Ostřanského z Orientálního ústavu, nejenom na *Atlas muslimských strašáků* (Ostřanský, 2014), ale především na poslední knihu, kterou čtu a jsem z ní opravdu upřímně nadšený, *Stíny minaretů* (Beránek & Ostřanský, 2016), která vyšla teď nedávno v nakladatelství Academia. Editory byli doktor Ostřanský a doktor Beránek a 22 osobností, muslimů, nemuslimů, politiků, lékařů, orientalistů a bloggerů se v ní vyjadřuje k obrazu islámu, jak je definován a jak je s ním nakládáno v České republice. Tuto knihu mohu jenom doporučit.

Tomáš Janků: Z čeho myslíš, že tyto obavy vůči islámu pramení?

Martin Klapetek: Obavy pramení z věcí, které jsou naprosto přirozené a které se bohužel v posledních letech, když použiji ten příměr, tak nějak utrhly ze řetězu nebo se jim popustila uзда. Definice jiného, odlišného, definice toho, kdo je to „Oni“ je naprosto zásadní a klíčová. Nejenom pro běžné vytyčení hranic jedince, který dospívá a hledá svoje místo ve společnosti, nachází ty hranice a vymezuje se vůči jinakosti, ale i pro celou skupinu lidí, společnost jako takovou, je potřeba definovat toho, kdo je ten „Oni“, kdo je ten zásadně odlišný a jiný. Česká společnost si své „Oni“ vyřešila v roce 1945 a mnohdy si své „Oni“ vyřešila i dříve u jiných skupin. V tuto chvíli křesťané nefungují jako „Oni“, v tomhle je velmi zajímavé sledovat třeba prohlášení Církve československé evangelické, která se vymezuje vůči naprosté defraudaci pojmu křesťanské hodnoty tak, jak je používán různými mluvčími v současné době. Bojovat za křesťanské hodnoty se stalo naprosto vyprázdněným klišé, které používají lidé, kteří pouze takto lakují nějaké svoje názory. Samozřejmě můžeme nalézt některé příklady ze střední Evropy, kde se pracuje s kategorií „Oni“, naprosto klasický je příklad polských polemik o polských Židech bez Židů. To je mechanismus, který úplně jasně funguje a je nosný. Když jsem viděl varšavský židovský hřbitov, tak až tam člověk pochopí spoustu

souvislostí, o kterých věděl a slyšel x-krát a jako historik k tomu mám samozřejmě velice blízko. Tento mechanismus – hovořit o určité skupině, i když je nepřítomná, a konstruovat si takhle někoho – je věc, která samozřejmě funguje i v jiných oblastech. Odmítám lakovat něco na růžovo nebo přivírat nad tím oči a tvrdit, že v tomto případě musí být muslimové pouze obětmi, to není pravda, ale na druhou stranu vidíme, že obraz islámu je zde spojován pouze s něčím, co je jiné, odlišné, nebezpečné a agresivní.

Tomáš Janků: Sleduješ v současné době nějaký nárůst nebo naopak útlum protiislámských nálad v ČR? Například před volbami do poslanecké sněmovny to bylo téma číslo jedna.

Martin Klapetek: Ano, máš pravdu, před volbami to bylo téma číslo jedna. Terminologicky byly naprosto zaměňovány pojmy jako azylant, uprchlík, migrant, muslim, Syřan. To znamená etnikum, národnost, náboženský profil, status toho člověka, prostě všechno to vytvářelo jednu takovou beztvárovou kouli, se kterou se hrála tahle hra. Když si člověk vzpomene, co se dělo 17. listopadu 2015 na Albertově, kdo stál na tom pódiu a kdo stál před tím pódiem, kdo v šiku odcházel z toho prostoru a kdo nakonec potom říkal, že vlastně netušil, kdo všechno se sejde na tom podiu. Já osobně jsem vůbec nepředpokládal, že za rok bude ČR vypadat takto, a to říkám i po tom všem, co v posledních obdobích proběhlo například okolo Dalajlamovy návštěvy. V tuto chvíli jenom chci říct, že se hrdě hlásím k tomu, že pokud po tom pánovi, který před těmi třemi lety házel ta vajíčka, někdo bude vyžadovat finanční náhradu, tak se rád připojím k všeobecné veřejné sbírce. V tuto chvíli je ten vývoj prostě jiný, je to odlišné. Sleduji to na regionální i celonárodní úrovni. Na regionální člověk v poslední době zažíval až paradoxní situace, kdy třeba Romové v centru Českých Budějovic roznášeli noviny financované stranou Úsvit a vlastně pracovali pro stranu pana docenta entomologa a bylo to velmi paradoxní, když člověk viděl romskou populaci, jak roznáší ty noviny. Nacházel jsem tam určité paralely s dějinami 20. století v Evropě a opravdu mě zamrazilo. Po tom všem, jakým způsobem byl naprosto nezvládnutý přechod z virtuálního prostředí do toho reálného, po všech rozpadech různých Bloků a spolenectví a podobně, se nakonec ukázalo, že ten zájem kandidovat do regionálních voleb a získat pozice na krajích a udělat tu politiku takhle, v tomto případě nevyšel. Možná se nevěnovala až taková pozornost třeba spojení pana Okamury se *Stranou práv občanů*, ale to bych teď ponechal bokem.

Tomáš Janků: Kdybychom se vrátili k tomu nárůstu nebo útlumu protiislámských nálad v ČR, jak tedy tuto otázku hodnotíš?

Martin Klapetek: Je těžké říci, jestli hovoříme o útlumu nebo nárůstu, ale ta scéna se prostě proměňuje. Už mnohé se řeklo o roli médií, už mnohé se řeklo o určitých zdrojích a o konkrétních aktérech v rámci politického a mediálního střetávání. Mám dojem, že už byly x-krát zopakovány rozdíly mezi apologií islámu a napadáním kritiků a podobně, ale přesto mi moje zkušenost jak s vysokoškolskými, tak středoškolskými studenty, ale také při přednáškách pro veřejnost ukazuje, že je potřeba neustále připomínat základní informace a dávat věci do souvislostí.

Ten obraz a obavy z toho obrazu jsou intenzivní. Útoky v Paříži z roku 2016 měly zásadní dopad. Islám prostě nemá tvář konkrétních lidí. A kde se s ní nakonec setká? Setká se s ní v televizi, která popisuje nějakou soudní při ohledně věcí, jako je třeba šátková aféra.

Tomáš Janků: Jak si vysvětluješ, že ve veřejném prostoru je tematizován hlavně islám, a ne další náboženství, nebo ty menšiny, jak jsi zmiňoval?

Martin Klapetek: Já razím tezi, že islám v současnosti jsou sekty 90. let. V 90. letech, nejenom s ohledem na pád sovětského režimu, ale i na proměnu náboženského profilu taky v České republice, se vytváří pluralita náboženských názorů ve veřejném prostoru se všemi pluses i mínusy. To znamená vypořádání se s institucí církve, s otázkami týkajícími se obecné postavení církve ve společnosti, role, kterou má církev mít. Prezident Zeman hovoří především o sociálních záležitostech, o hospicích. To jsou věci jistě dobré, ale primárně s náboženskou funkcí mnohdy nemají tolik společného. Souvisí s tím, ale není to úplně to centrální. Klasickým problémem 90. let byly obavy ze sekt, samotné definování toho pojmu, vytvoření obrazu a práce s ním. Tohle se opouští a s ohledem na globální proměny, proměny evropské, změnu v ČR, se pozornost přesouvá k jinému, odlišnému – k tomu „jinému jinému“, k někomu, kdo je nositelem té odlišnosti, ale sekty už to nejsou. V současné době nikoho vůbec nezajímají Svědci Jehovovi, problémy s výchovou, se zdravotnictvím, s definicí zpovědního tajemství. Sály Království jsou běžnou součástí větších měst a Svědci Jehovovi jsou součástí různých vtipů a fungují jako nějaký topos nepříjemného nebo obtěžování v rámci náboženské misie. Ale tohle všechno, i když to s sebou neslo určitý negativní rys nebezpečí a jinakosti, především v otázce krevních transfuzí, výchovy dětí a tak dále, se opouští. Islám se stává klíčovým tématem, ale jde se od vnějšku k vnitřnímu, od obecného ke konkrétnímu. To znamená, že se reaguje na určité situace ve světě, v Evropě a v okolí, a potom se nějak pracuje s tím obrazem, i když mnozí Češi nikdy v životě muslima neviděli a nezažili žádný kontakt – něco, co by bylo pozitivní nebo negativní.

Tomáš Janků: Hodně přednášíš i na středních školách a gymnáziích. Myslíš si, že by se akademici měli veřejně vyjadřovat k těmto tématům? Jaká je podle Tebe jejich úloha ve veřejné diskuzi?

Martin Klapetek: Když přicházím na střední školy nebo i jinam, kam jsem zván k diskuzi s veřejností, kladu důraz na něco, co je triviální, jasné a běžné. Jako historik a religionista zdůrazňuji vědecké základy mé práce a vymezuji se na jednu stranu vůči apologii islámu, to znamená, že nejsem muslimem, a na druhou stranu se vymezuji vůči útokům na náboženství, to znamená, že nejsem tím, kdo by odhaloval nějaké zlořády a zaváděl harmonii ve společnosti. To zní jako věc, která je naprosto přirozená, ale pro ty posluchače není a odpovídá to například tomu, jak jsou vnímání mluvčí, ale také jak jsou vnímány texty. Úcta k psanému slovu je velká a potom se najednou stírá to, jestli je to kniha, kterou vydali samotní muslimové, jestli je to soubor nějakých textů z blogu, nebo jestli je to opravdu odborná publikace. Pro mě se ukazuje to, a je to věc z poslední doby,

že mnohdy je celá řada lidí unavená z tématu islámu, z toho nepředstavitelného proudu informací, ve kterých se neorientují, a jsou jím zahlceni. Vidím to na těch přednáškách. Kdykoli ukážu obrázek zahalené ženy, vidím na lidech, že „zase?“, takové to „znovu? Proč?“ Já se jim vždycky snažím vysvětlit, jakým způsobem třeba obraz té zahalené ženy pracuje, jak funguje v mediálním světě, proč se to k tomu tak dává a proč o tom vlastně máme konkrétně mluvit. Vedle toho se pořád setkávám i se zájmem lidí, kteří překračují tuto povšechnou znalost a ptají se velmi konkrétně, ale to je menšina. U většiny lidí je moje zkušenost z poslední doby taková, že jsou přehlceni, islám je prostě všude, nebo lépe řečeno – o islámu se hovoří všude a ten obraz islámu je všudypřítomný.

Tomáš Janků: Takže si myslíš, že by se akademici měli veřejně vyjadřovat? Měla by být věda angažovaná?

Martin Klapetek: Podle mého názoru by se akademici měli vyjadřovat, i když to není jednoduché, protože jsou na ně kladeny poměrně vysoké nároky. Mnohdy se od nich očekává, že budou nějakým vysvětlujícím kontextem, očekává se od nich, že budou mostem mezi různými skupinami a nemyslím si, že tohle je primárně jejich práce. Přesto se osobně domnívám, že u člověka, který je akademik, odborník a je obeznámen s touto situací, by měla být jedna z jeho povinností vůči společnosti vstupovat do těch diskuzí a hovořit o tom tématu bez toho, aby se zpronevěřil své roli a naboural odstup, který vůči objektu svého zkoumání má. O tom hovoří právě i doktor Ostřanský a doktor Beránek v úvodu té knihy *Síny minaretů*, že je potřeba sestoupit ze slonovinové věže a nějakým způsobem se do toho zapojit. Není to jednoduché, především proto, že právě odborníci, nejenom odborníci na islám, ale i odborníci na náboženství obecně, byli v poslední době terčem různých nepříjemných, podivných kampaní, kdy se někteří lidé snažili odstříhnout tento informovaný hlas od lidí, kteří to potřebují, tedy od čtenářů a posluchačů.

Tomáš Janků: Když to vztáhneme k religionistice, jaká by měla být její úloha?

Martin Klapetek: To je klasická otázka. My tohle řešíme s mými studenty pokaždé, když píšeme bakalářské práce nebo diplomové kvalifikační práce. Tedy, jaký to má mít přínos, co to přináší konkrétnímu studentovi a jakým způsobem to dopadá na rozvoj toho oboru na vysoké škole. Tomu odpovídá výběr tématu, metodologie a také závěry, které ta práce přináší. Já si pořád myslím, že religionisté by měli být jako odborníci a experti na náboženství připraveni na to, že jim budou položeny konkrétní otázky, ať ze strany veřejnosti, studentů středních škol nebo dalších humanitních oborů. A domnívám se, že lze aktivně vystupovat v rámci veřejného diskursu a v daném kontextu, aniž by se člověk zpronevěřil tomu, že má být výzkumníkem, vědcem, a ne automaticky někým, kdo by mohl být označen za aktivistu.

Tomáš Janků: Takže nevnímáš negativně označení „angažovaná religionistika“?

Martin Klapetek: Ne. Osobně se nedomnívám, že by to bylo *a priori* negativní. Jde o to rozvinout diskuzi o určitých hranicích, tématech a určitém způsobu jednání.

Tomáš Janků: Jsi mimo jiné pomocným redaktorem religionistického časopisu *Pantheon* a také spravuješ FB stránku *Studium evropského islámu při TF JU*. Myslíš si, že tato činnost nějak napomáhá vyrovnávat pokřivený obraz islámu ve společnosti? Dá se to vnímat jako projev oné angažované religionistiky?

Martin Klapetek: Pro mě jsou tyto projekty o tom, že nabízím určitý úhel pohledu na islám v Evropě bez toho, abych zaujímal některou z těch krajních pozic. Mé aktivity na internetu umožňují, abych svým studentům, přátelům, známým či zájemcům o problematiku islámu v Evropě nabídl v koncentrované formě na jednom místě celou řadu zajímavých informací, se kterými se setkávám během své odborné práce, ať jsou to věci týkající se současné odborné publikační produkce, především v německy mluvících zemích, anebo různé akademické či jiné akce, které probíhají i v České republice a jsou mezi těmi krajními polohami, tedy mezi aktivitami, které provádějí sami muslimové, a aktivitami, které jsou spojovány s kritiky islámu. Pro mě osobně je tento vstup do moderních sociálních médií na jednu stranu odrazem mého způsobu přemýšlení, mého vidění, ale zároveň to vždy dělám s motivem nabídnout svým studentům nebo dalším zájemcům informace o tom, co v současné době dělám a čemu se věnuji.

Tomáš Janků: Zaměříme se nyní na muslimy, kteří žijí v ČR. V našem rozhovoru z prosince 2013 jsi na otázku, jak vnímáš muslimskou scénu u nás, odpověděl, že ji jednak chápeš jako roztržštěnou a zároveň, že uzavírá jednu důležitou fázi svého vývoje a vystupuje z určitého provizoria. Změnilo se od té doby něco?

Martin Klapetek: Myslím si, že ten trend postupuje. Na jednu stranu se postupně vytváří nová generace zajímavých lidí, kteří oslovují určité spektrum jednak dovnitř, tedy muslimy jako takové, ale mohou se stát i zajímavými tvářemi navenek pro většinovou společnost. To znamená, že samotná ta komunita a islám v Česku se mění a některé slavné tváře už nejsou těmi hlavními aktéry. Druhá věc, která je velmi důležitá, je to, že muslimové v ČR v poslední době stáli před celou řadou velice různých situací, které byly spojovány především s vývojem v Evropě nebo ve světě a většinová společnost si mnohdy musela zvykat na to, že ti lidé jsou takzvaně tady mezi námi a jsou součástí naší společnosti. Tohle ovlivňuje a tříbí tu komunitu a dovedu si představit, že pro spoustu lidí zůstává únava z toho, že jsou neustále pozíváni k diskuzím nebo musí neustále vysvětlovat něco, co se jich osobně přímo netýká, ale z vnějšího úhlu pohledu prostě mohou být vnímáni jako určitý prototyp muslima. Takže v tuto chvíli se domnívám, že ten proces pokračuje tak, jak jsem o tom hovořil předtím, a může se ukazovat například s rozvojem otevírání modliteben v některých dalších menších městech – už to není jenom ta síť v Praze a v Brně. Druhá věc je, že některé projekty, které vyrůstaly v určitém napětí, oproti těm tradičním měsitám v Praze a v Brně, jsou životaschopné. Ta scéna je roztržštěná, ale postupně prochází určitou institucionalizací, funguje tam pluralita a nejsou to pouze věci, které by byly napojené na životní zkušenost konkrétního

člověka nebo byly spojeny s něčím, co funguje rok nebo dva, ale zůstávají jako životaschopný projekt.

Tomáš Janků: Tím máš na mysli například *Alfirdaus*?

Martin Klapetek: Ano, například. Tohle je věc, která ukazuje zajímavý směr organizace nebo instituce, která je multifunkční. Neodpovídá jen nějakému nám srozumitelnému profilu organizace, kterou bychom označili za náboženskou, ale nabízí širší spektrum s ohledem nejenom na jazykové kompetence, ale obecně na kulturu. A to je klíčové. Je to velmi důležité právě i s ohledem na výzkum těch německých komunit. Pouze menší část muslimů je opravdu výrazně institucionalizovaná a spojená s mešitami, celá řada lidí tu záležitost prožívá opravdu pouze kulturně v tom nejširším slova smyslu anebo si svůj náboženský názor ponechává jako svoji soukromou, privátní záležitost a realizuje ho buď v soukromí, nebo maximálně jako individualita, jako jednotlivec, nebo v okruhu své rodiny. To známe z výzkumu nejenom Německa, ale i Skandinávie a dalších zemí.

Tomáš Janků: Takže *Alfirdaus* vnímáš jako poněkud nový typ instituce. Já jsem tam byl několikrát, znám ty lidi a strávil jsem tam i několik iftárů, a rozhodně mě překvapilo, že to nebylo jenom o modlitbě nebo výuce jazyka, což se očekává od těchto institucí, ale byla tam i školka, teď se tam zřídila márnice a další spousta projektů. Tohle je ta struktura, která existuje například i v Německu?

Martin Klapetek: Ano. Já s tím souhlasím a domnívám se, že tohle je ta cesta – o které jsem mluvil, že se uzavírá nebo se již uzavřelo nějaké to první období spočívající ve vymezování určitých hranic, nějakého místa, a teď se ukázalo, že některé ty projekty jsou prostě funkční. Architektura, nebo ten prostor jako takový, je vždy obrazem procesů, které v té komunitě probíhají, a potřeb, které má. To znamená, že to není jen o tom jazyku nebo modlitbě, ale jak jsi například zmínil tu márnici, to je klíčová věc. Zůstává otázka, jakým způsobem se budou tyto věci v Česku řešit do budoucna, brněnské pohřebiště je plné, třebíčské pohřebiště ještě umožňuje pohřbívat, ale v Praze je to věc, která se řeší na úrovni magistrátu jednotlivých oblastí. Já jsem nedávno byl na 15. zasedání k problematice sepulkrálních památek na Ústavu dějin umění Akademie věd ČR, což byl velmi zajímavý projekt. To zasedání bylo z poloviny o křesťanských památkách a z poloviny o židovských a já jediný jsem tam měl poster, který byl trošku stranou, ale bylo strašně zajímavé sledovat problémy výzkumu současných židovských hřbitovů v ČR. Byli tam i zástupci různých institucí na úrovni magistrátu a ministerstva pro místní rozvoj a hovořilo se o tom, že i do budoucna bude potřeba pro tyto věci spojené s muslimskou komunitou mít nějaké smysluplné řešení, a ne politické výkřiky o koncentraci prodavačů drog a kriminalitě.

Tomáš Janků: Co budou dle Tvého názoru muset muslimové a islámské organizace řešit v budoucnu, ať už v ČR nebo v Evropě?

Martin Klapetek: Zajímavá otázka pro výzkum islámu v Německu, Rakousku a dalších zemích je to, jakým způsobem dosavadní instituce a nastavený způsob fungování umožňují většinové společnosti i samotným muslimům daleko lépe zvládat tzv. uprchlickou krizi. Je to síť mešit a věci, které se týkají právě těch školek, vzdělávání, jazykových kurzů a podobně. Ukazuje se, jakým způsobem zde tyto dobře nastavené programy dosud umožňovaly fungovat těm tradičnějším komunitám třetí až čtvrté generace muslimů a co z toho se dá úspěšně nabídnout i lidem, kteří nově přicházejí a mnohdy jsou i z jiného kulturního prostředí. Arabská scéna v Německu není tak výrazná a zásadní, případně je zaměřena na konkrétní lokality. Mnichov nebo další města mají také svoji bosenskou nebo arabskou tvář, ale je potřeba to vidět v souvislostech těch silných tureckých vlivů, které tam jsou. V rámci České republiky pak platí, že hovořit o nějaké systematické práci v rámci politiky je věc budoucnosti, ale přesto se domnívám, že před zdejší komunitou stojí jedna výzva, která bude představovat velmi dlouhodobý a poměrně bolestný proces, a tou je zapojení se do místní politiky. Protože od počátku do ní tihle lidé budou přicházet s určitou nálepkou, která nebude odpovídat jejich schopnostem, jejich dovednostem, ale bude se prostě týkat jejich náboženské příslušnosti. Něco, co by u jiných náboženství bylo naprosto nemyslitelné, u křesťanů, židů nebo jiných skupin, tak v případě muslimů se tady s tou nálepkou bude pracovat naprosto automaticky. Bohužel.

Tomáš Janků: Jediný muslim v politice je Hassan Mezian, který je senátorem. V jeho případě se stalo, že si jej vytipovali, protože je „ten muslim“ a dotazovali se jej na probíhající konflikty a jak to, že je v Senátu, přičemž tam již bylo patrné to předpojetí, že jeho náboženství bude zasahovat do jeho rozhodování.

Martin Klapetek: Tohle je pro mě osobně výzva do budoucna, protože práce na lokální úrovni bude klíčová a zároveň to skutečně vyžaduje dlouhodobé úsilí. Druhá věc je poučit se ze současného vývoje třeba v Německu, které teď v mnoha věcech dohání Rakousko s ohledem na vzdělávání pedagogických pracovníků, vzdělávání duchovních nebo propracování teologických pracovišť. Rakousko v tom s ohledem na svoje historické souvislosti mělo daleko lepší startovací pozici po právní stránce, například v otázce specializovaných vědeckých pracovišť na Vídeňské univerzitě. Ono to opravdu chce čas, aby vznikla skupina náboženských pedagogů, ale samozřejmě i duchovních, kteří vyrůstají zevnitř té komunity. Tohle je výzva do budoucnosti, ale abych se přiznal, nejsem s to odhadnout, jak daleká budoucnost to je. Prozatím, když se podíváme na současné problémy, tak občas ty třetí plochy začínají z důvodu, že není úplně zvládnutý přenos zahraničních vlivů. Jejich dopad, ať už z hlediska osob nebo určitých témat, v českém prostředí rezonuje dost problematicky. Mám tím na mysli například výběr duchovních nebo záležitosti spjaté s publikační činností či aktivitami zaměřenými na mládež nebo na další skupiny z té komunity. Česká situace je odlišná oproti třeba bosenskému islámu nebo polskému islámu, ale tohle je věc, která před islámem v Česku stojí jako jedna velká výzva.

Tomáš Janků: Tu hlavní výzvu vidíš v čem?

Martin Klapetek: Viděl bych dvě. První věc je opravdu práce na té lokální úrovni, protože netuším, za jak dlouho se setkáme s tím, že muslimové budou ve vyšších pozicích politických stran, tak jak je tomu běžně v Německu. Ale chce to svůj čas. Druhá věc je otázka toho, jakým způsobem bude fungovat nebo se promění ta budoucí instituce a hlavně personální otázky. Pouze část lidí je opravdu spojena s institucionalizovaným islámem, s komunitami, které se vytváří okolo mešit. Ale pro budoucí vývoj i pro komunikaci s většinovou společností bude potřeba tohle vyřešit. A přesně na tyto věci jsou tady velice hákliví, jak v Německu, tak v současném Rakousku. Myslím, že Rakouský islámský zákon z roku 2015 (Islamgesetz 2015) je pro Českou republiku velmi důležitým zdrojem informací. Samozřejmě jsou tam věci, které odpovídají přímo rakouské situaci a reagují na tu současnou napjatou situaci v Evropě, především paragrafy týkající se toho, že komunity v Rakousku musí na svoji běžnou činnost získávat finanční prostředky pouze z místních zdrojů, a ne ze zahraničí. Něco tak odpovídá přímo rakouským souvislostem, ale něco odpovídá i té obecnější situaci. Podle mého názoru je tohle věc, která by pro českou situaci mohla být velice zajímavá, jak pro většinovou společnost, tak pro samotnou komunitu. Automaticky neříkám, že Ústředí muslimských obcí musí kopírovat Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich, ale myslím si, že je to velmi zajímavý prostor pro inspiraci.

Tomáš Janků: Určitě. Na druhou stranu ale víme, jaké je zde postavení Ústředí muslimských obcí, které je registrováno jako náboženská společnost v rámci I. stupně. Aby mělo právo získávat například dotace od státu, muselo by být registrováno v rámci II. stupně, ale na to nikdo nepřistoupí. A hlavně ani zdejší komunita, která je natolik roztržštěná, nikdy nezíská ten percentil potřebný pro registraci II. stupně dle zákona. Není to začarovaný kruh?

Martin Klapetek: Je. Zcela souhlasím. Zůstává však otázkou, jestli ta komunita v této chvíli, ve stavu, v jakém se nachází, když už vůbec hovoříme o komunitě, něco takového potřebuje. Je potřeba zdůraznit, že s registrací II. stupně přicházejí konkrétní práva, ale automaticky to neznamená, že všechna ta práva ta komunita hned získává.

Tomáš Janků: Třeba zpovědní tajemství.

Martin Klapetek: Přesně tak. To jsou věci, které jsou docela důležité, protože ty představy jsou poměrně mylné, že s registrací druhého stupně ta komunita automaticky získává všechna práva. Myslím si, že to je taky věc, která rezonovala v tom roce 2015, ale v současné době to zase poměrně utichlo.

Tomáš Janků: A očekáváš, že se někdo pokusí, z místních komunit nebo organizací, alespoň o tu registraci I. stupně?

Martin Klapetek: Já jsem se v tuto chvíli s touto myšlenkou nebo impulsem zatím nesetkal. Možná něco takového probíhá, ale nevím o tom. Myslím si, že některé ty organizace by něco podobného mohly chtít. Ale jak říkám, zůstává otázkou, co jim to konkrétně přinese, kromě určitého zadostiučinění anebo možné

prestiže. Nejsem si jist, jestli to není příliš práce s výsledkem, který až tak zajímavý není.

Tomáš Janků: Co považuješ v rámci výzkumu islámu za opomíjená a zároveň zajímavá témata, která by si zasloužila zpracování?

Martin Klapetek: Spousta těch témat už je dobře zpracována nebo se tomu věnovala velká pozornost, ať to byly věci týkající se již zmíněné institucionalizace jako takové, nebo věci vždy otevřené a populární, jako je žena v islámu, zahalování, dietetické předpisy či budování mešit.

Tomáš Janků: V souvislosti s tématem ženy v islámu mě automaticky napadne, co třeba žena v judaismu?

Martin Klapetek: Přesně tak, myslím si, že bez genderových studií a bez komparativních postkoloniálních studií je to naprosto zbytečné. Ale co mě bude teď velmi zajímat, jsou určité okrajové skupiny, jako jsou třeba alevité nebo hnutí Ahmadíja v Evropě, protože těmto skupinám se v současné době třeba v Německu daří velice úspěšně navázat kontakt s většinovou společností a například hnutí Ahmadíja už je v některých spolkových zemích společností s veřejnými právy, což je absolutně výjimečné, a do budoucna se zřejmě stane společností s veřejnými právy v celém Německu. To je něco, co ty velké, tradiční silné instituce tureckého nebo arabského islámu nemají. Pro mě osobně je docela zajímavé téma vystihnout to, co vede k prolomení této bariéry a k úspěšnému získání veřejných práv v těchto velkých státech. Přitom si musíme uvědomit jednu věc. Například při otevírání mešity hnutí Ahmadíja v Berlíně se pracovalo s myšlenkou, že se nejedná o islám, ale takzvanou sektu. Takže v tom boji proti mešitě se znovu vrací tento motiv, že se nejedná o náboženství, ale o nějakou sektu. To je docela zajímavé.

Tomáš Janků: Popravdě řečeno, označit to za islám nebo za sektu, co je lepší, či menší zlo?

Martin Klapetek: Pro ty protestující to bylo důležité – nejsou to jenom muslimové, které tady nechceme, ale je to ještě něco, co má sektářské rysy. Tohle je zajímavá věc, které je potřeba věnovat pozornost. Oprostit se od Turků a Arabů a podívat se třeba právě na tuto otázku.

Tomáš Janků: Hodně jsi zmiňoval knihu *Stíny minaretů*. Jaká další kniha tě v poslední době nejvíce oslovila a doporučil bys ji k přečtení studentům religionistiky?

Martin Klapetek: Kromě *Atlasu muslimských strašáků*, to je taky velmi zajímavá kniha, bych určitě doporučil také knihu *Muslimové a jejich svět* od Miloše Mendela (2016), se kterou jsem v poslední době pracoval a která je jedním z dalších možných úvodů a vstupních informací k otázce islámu, ať člověk pořád nečte *Duchovní cesty islámu* (Kropáček, 1993), ale může to pojmout i jiným způsobem.

Myslím si, že obsah i forma jsou velmi zajímavé pro první setkání s problematikou islámu. A jsem rovněž velice zvědav i na vaši knihu (Topinka et al., 2016).

Seznam uváděné literatury:

- Beránek, O. & Ostřanský, B. et al. (2016). *Stíny minaretů: Islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik*. Praha: Academia.
- Klapetek, M. (2016). Hroby na muslimských odděleních německých komunálních hřbitovů. *Nový Orient*, 71(3), 2–10.
- Klapetek, M. (2017). Muslim Areas at Municipal Cemeteries in Germany and Austria. *Studia religiologica*, 50(3), 203–220.
- Kropáček, L. (1993). *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad.
- Mendel, M. (2016). *Muslimové a jejich svět: O víře, zvyklostech a smýšlení vyznavačů islámu*. Praha: Dingir.
- Ostřanský, B. (2014). *Atlas muslimských strašáků, aneb, Vybrané kapitoly z „mediálního islámu“*. Praha: Academia.
- Ostřanský, B. et al. (2014). *Smrt, hroby a záhrobí v islámu: Poslední věci člověka pohledem muslimských pramenů*. Praha: Academia.
- Topinka, D. et al. (2016). *Muslimové v Česku: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*. Brno: Barrister & Principal.